VII.

# Un nou exemplar din Evangheliarul lui Coresi (1561).

Cunoscutul bibliofil ardelean, dl I. Marţian a descoperit un nou exemplar din Evangheliarul lui Coresi, tipărit în anul 1561, din care se cunoşteau până acuma numai două exemplare, unul, cu câteva lipsuri, în posesia Academiei Române, descris „în mod provizor" în *Bibliografia românească veche* I, 43—46 şi al cărui text a fost tipărit cu litere latine de Dr. Gerasim Timuş Piteşteanul *(Tetraevanghelul diaconului Coresi,* reimprimat după ediţia primă din 1569—1561, de — cu o prefaţă de Constantin Erbiceanu. . . Bucureşti, Tip. Cărţilor bisericeşti, 1889*)*; — şi al doilea, complet, la Muzeul naţional din Budapesta *(*R. M. K. II. 85 sz.), semnalat mai întâiu de M. Gaster (Gröbers *Grundriss* II. Bd. 3 Abt. S. 266) şi descris de M. Roques în *Romania,* 36 (a. 1907), p. 429—434, care reproduce în transcriere latină filele ce lipsesc în exemplarul din Bucureşti, completând astfel lipsurile din ediţia lui Gherasim T. Piteşteanu. Acest exemplar a mai fost descris odată de Ios. Popovici în *Magyar Könyvszemle* vol. XXI, fasc. 2 (Aprilie-Iunie 1913) p. 106—109.

Ca şi în cele două exemplare descrise, exemplarul lui Marţian poartă pe fila dintâiu şi pe cea din urmă a fiecărui caiet, jos în mijloc, signatura. Greşelile de signatură sânt cele relevate de Bianu-Hodoş şi M. Roques. Totuşi se găsesc câteva deosebiri, care par a se reduce la scăpări din vedere a celor ce au descris exemplarele de la Academia Română şi de la Muzeul naţional din Budapesta, şi adecă:

Bianu şi Hodoş notaseră că „caietele 4 şi 9 sânt fără signatură" (p. 43) ceea ce Roques rectifică „le cahier 9 n'a aucune signature (mais le cahier 4 a les siennes dans l'exemplaire de Buda-Pest)" (p. 430). În exemplarul Marţian caietul 4 are de asemenea signatura, dar ea lipseşte la caietul 3, 9 şi 18. De asemenea lipseşte signatura pe pagina din urmă a caietelor 8 şi 30 (aceasta din urmă fiind albă). Tipăriturile cu roşu

BDD-A14629 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:55 UTC)

nu s'au făcut începând cu f. 114 — f. 120, ci au fost scrise ulterior cu mâna, cu cerneală roşie.

In exemplarul Marţian lipsesc cu totul cinci foi, dintre cari două foi albe (1 şi 111), dinaintea evangheliilor lui Mateiu şi Luca, foaia 252 cu epilogul, precum şi foile 234 şi 237 din caietul 30 (cu signatura greşită 29), care sânt adăogate ulterior, scrise cu mâna.

Tot astfel lipseşte, ca în celelalte două exemplare, titlul şi predoslovia, dacă va fi existat. In locul lor, în exemplarul Marţian, se găsesc, la început, două foi, dintre care cea dintâiu, în parte ruptă şi deterioarată, iar a doua, legată întors, adecă cu verso înainte. Aceste foi aparţin, „Tâlcului evangheliilor" tipărit de Coresi în 1564. Foaia dintâiu poartă jos signatura 31, corespunzând deci cu caietul final din „Tâlc" şi începe cu cuvintele: „Fraţii miei, această evanghelie învaţă pre | noi şi ne dojeneşte, cum noi creşti | nii să fimŭ pururi[1]) deşteptaţi şi să pre | veghemu şi să ne ţinemŭ noi gata a | mearge înaintea lui Dumnezeu" şi se termină pe r. al foii următoare cu cuvintele: „Dereptŭ aceaia | nu zice nici Hr. Luc[a] 38 : când va ve|ni fiiulŭ omenescŭ, gândiţi, oare, a|fla-va fapte bune pre pământŭ? că|zice şi grăiaşte aimintrea aşa: va|re gândiţi că va găsi credinţă pre pămâ|ntŭ? dereptŭ aceaia varecine în vreamea | morţiei sale nu-i va fi cu credinţă în Is | Hs., aşa va îmbla ca şi ceale cinci fealte nebune; iară tu, Doamne, dă-ne împără|ţiia ta, aminŭ". Urmează apoi, pe v., „Scara în carea veri afla lucrure-scumpe | adevărate în tâlcurile Ev[an]g[he]liiloru în ceastă carte", întocmai cum a fost reprodusă de Bianu şi Hodoş în *Bibl. veche* I, p. 518.

După caietul 30 (cu signatura greşită 29), cu care se termină Evanghelia lui Ioan, urmează, în exemplarul Marţian, zece foi, dintre care cea dintâiu şi cea din urmă au, la început şi la sfârşit, câte o filă albă. Restul e scris frumos cu mâna cu cerneală neagră (textul) şi roşie (iniţialele, titlurile, sfârşiturile şi indicaţiile asupra cetirii), la început cu un frontispiciu ornamentat, cu 27 rânduri pe o filă; literele r, y, ţ, f, z, h şi şt, în rândul de jos al paginei, sânt cu mult mai lungi decât celelalte. Cuprinde

1) Tipărit поурѫръ.

BDD-A14629 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:55 UTC)

cele unsprezece evanghelii ale Invierii (Mat. XXVIII, 16—20, Marcu XVI 1—9, 9—20, Luca XXIV 1—13, 12—36, 36—53, Ioan XX 1—11, 11—19, 19—31, XXI 1—15, 15—25). Urmează Ioan XI, 1—45, Corint. XIV, 6—9, Ioan V, 17—23, Corint. XV, 20—28, Ioan VI, 35—39, Corint. XV, 39—45, Ioan V, 40—44, Thessal. IV, 13—17, Ioan V, 24—30. Textul este acelaşi ca al Noului Testament de Bălgrad (1648), după care presupun că a fost copiat. Numai ici şi colo găsim câte o formă deosebitoare, precum *margă* (N. T. meargă), *vedzură* (N. T. văzură) ş. a. In cele două evanghelii de la început copistul scrie încă s, de la a treia evanghelie înainte are ș ca în Noul Testament de la 1648.

Tot pe redacţia Noului Testament de la Bălgrad, însă într'o formă cu schimbări de amănunt, se bazează textul scris mai târziu, foile 234 şi 237, care lipseau în exemplarul Marţian, precum se vede din următoarele citate alăturate:

| *Exemplarul din Budapesta f. 234r* (după Roques, *Romania* 36, 433). | *Exemplarul Marţian f. 234r* | *Noul Testament f. 135r* |
|---|---|---|
| derepce era vineri era amu zi mare acea sâmbătă, rugară Pilat săfrângă fluerele lor şi să-i ia. vineră voinicii. şi întâiului amu frâmseră fluerele şi altuia ce era răstignitŭ cu nusul. la Is. mearseră. ca văzură el că e mort, nu frâmsera lui fluerele | căci era sara sărbătoare. că era o dzi marı(1) aceaia sâmbăta rugară pre Pilat ca să le zdrobască fluerele lor, şi să-i ia. viniră voinicii(1) şi celuia dentâiu îi frâmsără fluerele şi celuialaltŭ ce era răstigniră cu el. iară la Is. deacă viniră, cum vĕdzură pre el, că era mortu, nu-i frâmsără fluerele. | căce era sara sărbătorii (că era o zi mare aceaia Sâmbăta) rugară pre Pilatŭ, ca să le zbrobească fluerele lorŭ, şi să-i ia. Veniră voinicii şi celuia dentâiu îi frămsără fluerele, şi celuialaltŭ ce erā răstignitŭ cu elŭ. iară la Is deaca veniră, cumŭ văzură pre elŭ că ară fi mortŭ, nu-i frămse fluerele |
| *f. 237* | *f 237* | *p. 133r* |
| Exemplarul de la Academia Română (după ed. Timuş Piteşteanul p. 201) | | |
| cunoscură ucenicii că easte Is grăi amu lor, feciori doară aveţi ceva mâncare, răspunseră lui ba el zise lor. aruncaţi a dereapta a corabiei. şi veţi afla. | cunoscură. ucenicii că iaste Is dzise dreptu aceaia Is. lor. ficiori, au aveţi ceva de mâncat răspunsără lui ba. el dzise lor aruncaţi de-dereapta corabii mreajele dzise lor, şi veţi afla | cunoscură ucenicii că iaste Is. Zise dereptŭ aceaia Is lor, feciori, au aveţi ceva de mâncatŭ[2] răspunsără lui, ba. Elŭ zise lorŭ, aruncaţi de-a dereapta corabii mreaja, şi veţi afla. |

BDD-A14629 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:55 UTC)

Presupun că acelaşi text a servit ca bază celui ce a făcut, cu o scrisoare mai nouă, legată, câteva îndreptări în textul coresian şi adecă pe foile 15, 135—136, 149, 155, 163, 182, 184, 202—203, 208—209. Că aceste corecturi sânt mai târzii se cunoaşte nu numai după scrisoare, ci şi din faptul că ele îndreaptă şi evanghelia din urmă a Învierii din caietul intercalat şi care reproduce textul din Noul Testament de la 1648. Spre a da o probă despre felul acestori îndreptări, reproduc începutul zacealei 25, punând alături textul original, cel corectat şi cel din Noul Testament de la Bălgrad.

| *Textul original coresian:* | *Exemplarul Marţian* (corectat) | *Noul Testament 1648* |
|---|---|---|
| In vremea aceaia întră elŭ în Capernaumŭ. Apropiê-se cătră Elŭ sutariulŭ rugă elŭ grăiiă. Doamne coconul mieu zace în casă slabă iute pățitŭ. şi grăi lui Is. Eu voiu veni şi-lŭ voiu vindeca şi răspunse sutaşulŭ zice. doamne nu sintŭ destoinicŭ la coliba mea să mergi. ce trecându zi cu cuvântulŭ. şi se va vindeca coconulŭ mieu. şi amu eu omŭ sântŭ suptŭ despusŭ. amŭ suptŭ mine voinici, şi grăescŭ unuia să margă şi mearge. şi altuia să vie şi vine. robulŭ mieu, să facă aceasta şi face, auzi Is. zise mărgătorilorŭ după elŭ. . . | Intrându Is. în Capernaumŭ s'au apropiiat cătră Elŭ un sutaş rugându-l pre el şi grăind doamne coconulŭ mieŭ zace în casă bolnav şi să chinuiaşte răŭ. Şi au zis Is. lui Eu voiu venì şi-l voiu vindeca pre-el. iar răspunzând sutaşulŭ au zis. doamne nu sântŭ destoinicŭ la coliba mea să mergi şi se va vindeca coconulŭ mieŭ. că şi eu sântu om suptŭ biruintă având supt mine slujitorĭ voinici şi grăescŭ unuia sa margă şi mearge. şi altuia să vie şi vine. şi robulŭ mieu, să facă aceasta şi face iară Is auzînd aceasta s'au mirat şi au zis celor ce merea(!) după dânsul. . . | — Iară întrându Is. în Capernaumu să apropiè cătră Elŭ un sutaşŭ rugându-l pre elu: şi grăindu. Doamne, feciorulŭ mieu zace în casă. slăbănogŭ şi iute să chinuiaşte. Şi zise Is lui, Eu voiu venì şi voi vindecà pre Elŭ. Şi răspunse sutaşulŭ, zise, Doamne nu sântu destoinicŭ să întri în casa mea, ce numai şi cu cuvântulŭ, şi să va vindecà feciorulŭ mieu. Că şi Eu sântu omŭ, suptŭ puteare rânduitŭ, şi amŭ suptŭ mine viteaji: şi zicŭ cestuia, pasă: şi mearge, şi altuia vino, şi vine, şi slugii meale, fă aceasta, şi face. Iară deaca auzì Is. aceasta, să mira: şi zice celoru ce mergeà după Elŭ. . . |

Alte însemnări cu mâna nu se găsesc decât pe v. foii 12; sus în dreapta, scris de-a curmezişul, cu cerneală roşie T (urmează un loc mâncat de cari) ѡлитропоѧ.

**Sextil Puşcariu.**

BDD-A14629 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:55 UTC)